

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД « МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Фінансове право»

на тему: «Принципи фінансової діяльності держави:
правовий аспект»

Студента Баласа
Євгена Олександровича
Курсу II
групи: ТУбц-8-23-Б₁Пр(4,6здс)
напряму Право
спеціалізація -
Керівник: Самойлович Артур
Андрійович, викладач
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Київ-2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ.....	5
1.1. Поняття та сутність фінансової діяльності держави.....	5
1.2. Основні функції фінансової діяльності.....	7
1.3. Джерела правового регулювання фінансової діяльності держави.....	8
РОЗДІЛ 2. ПРИНЦИПИ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ: ЗМІСТ І КЛАСИФІКАЦІЯ.....	12
2.1. Поняття принципів фінансової діяльності.....	12
2.2. Загально-правові принципи (законність, публічність, гласність, справедливість тощо).....	14
2.3. Спеціальні фінансово-правові принципи (єдність бюджету, самостійність фінансової діяльності, цільовий характер використання коштів тощо).....	15
РОЗДІЛ 3. ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	20
3.1. Реалізація принципів у бюджетному процесі.....	20
3.2. Контроль за дотриманням принципів у сфері публічних фінансів....	21
3.3. Актуальні проблеми правозастосування та напрями удосконалення.....	23
ВИСНОВКИ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	30
ДОДАТКИ.....	32

ВСТУП

Фінансова діяльність держави є однією з ключових сфер її функціонування, що забезпечує стабільність економіки, соціальну безпеку та виконання публічних функцій. Через фінансову діяльність держава акумулює, розподіляє та використовує грошові кошти з метою задоволення суспільних потреб. В умовах побудови правової та соціальної держави особливої уваги набуває правове регулювання цієї діяльності, а також дотримання чітко встановлених принципів, які визначають її зміст і межі.

Принципи фінансової діяльності держави — це вихідні засади, що формують підґрунтя для здійснення фінансово-правових відносин. Вони визначають логіку дій державних органів у сфері фінансів, спрямовують процес формування бюджету, податкової системи, державних витрат, регулювання міжбюджетних відносин тощо. Дотримання цих принципів дозволяє забезпечити ефективність і прозорість фінансової політики, запобігти зловживанням та забезпечити рівновагу між інтересами держави і суспільства [1].

У сучасних умовах розвитку України та адаптації її правової системи до європейських стандартів особливо актуальним є питання вдосконалення фінансової діяльності на основі правових принципів. Впровадження принципів законності, гласності, підзвітності, обґрунтованості та цільового використання коштів є запорукою ефективного управління публічними фінансами. Разом з тим, в українській практиці існує низка проблем, пов'язаних із недотриманням цих принципів, що негативно впливають на стан фінансової системи та довіру громадян до державних інституцій.

Таким чином, вивчення правових аспектів принципів фінансової діяльності держави є важливим як з наукової, так і з практичної точки зору. Це дозволяє краще зрозуміти механізми фінансового управління, виявити недоліки у правозастосовній практиці та запропонувати шляхи їх усунення.

Метою курсової роботи є аналіз сутності та правової природи принципів фінансової діяльності держави, їх класифікація, а також виявлення проблем реалізації цих принципів у національній правовій системі.

Завдання курсової роботи:

- визначити поняття та особливості фінансової діяльності держави;
- дослідити зміст та види принципів, що регулюють фінансову сферу;
- проаналізувати механізми реалізації цих принципів у практиці державного управління фінансами;
- окреслити проблеми правозастосування та запропонувати шляхи удосконалення правового регулювання.

Об'єктом дослідження є фінансова діяльність держави як складова частина її публічного управління.

Предметом дослідження виступають правові принципи, що регулюють фінансову діяльність держави, та особливості їх застосування в сучасних умовах.

Методологічну основу роботи складають загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження: системний, порівняльно-правовий, історико-правовий, формально-логічний та аналітичний.

Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

1.1. Поняття та сутність фінансової діяльності держави

Фінансова діяльність держави є складним і багатограним процесом, який охоплює всі етапи формування, розподілу та використання грошових ресурсів, необхідних для забезпечення функціонування державних інститутів і реалізації їхніх завдань. Ця діяльність здійснюється уповноваженими органами публічної влади — урядом, міністерствами, місцевими органами самоврядування, які виступають посередниками між суспільством і державою в питаннях мобілізації фінансових ресурсів та їх ефективного використання.

Основною метою фінансової діяльності є забезпечення державних функцій — від підтримки обороноздатності і правопорядку до розвитку соціальної сфери, освіти, охорони здоров'я, інфраструктури та інших сфер, важливих для сталого розвитку суспільства. Через систему фінансів держава реалізує свою економічну політику, впливає на розподіл національного доходу, стимулює економічне зростання та підтримує соціальну справедливість [3].

Правове регулювання фінансової діяльності ґрунтується на фінансово-правових нормах, які встановлюють правила, межі та процедури мобілізації, розподілу і використання публічних коштів. Ці норми не лише забезпечують законність і порядок у фінансових відносинах, а й визначають принципи, що гарантують ефективність, прозорість, підзвітність та справедливість у сфері державних фінансів.

Фінансова діяльність держави є важливим інструментом реалізації публічних інтересів та суспільного договору між владою і громадянами. Вона сприяє стабільності економіки, зменшенню соціальної нерівності та підтримці макроекономічної рівноваги. При цьому ефективність фінансової діяльності

значною мірою залежить від чіткого дотримання принципів фінансового права, які забезпечують баланс між правами і обов'язками суб'єктів, а також гарантують захист фінансових ресурсів від зловживань [5].

Отже, фінансова діяльність держави є ключовим елементом державного управління і правового забезпечення економічного розвитку, що реалізується через нормативно закріплені механізми та інституції публічної влади.

Згідно з позицією багатьох науковців, зокрема О.П. Орлюк, В. Д. Бесєди, Л.К. Воронової, фінансова діяльність держави охоплює такі складові: складання та виконання бюджетів, запровадження податків, державне кредитування, управління державним боргом, здійснення державних закупівель, фінансовий контроль.

З практичної точки зору, фінансова діяльність держави проявляється у багатьох конкретних процедурах та інституційних механізмах, одним із яких є формування проєкту Державного бюджету України на 2025 рік. Цей процес є складним багатоступеневим циклом, який включає планування, аналіз, погодження та затвердження фінансового плану країни на наступний рік [7].

Розробка бюджету починається з підготовки Бюджетної декларації — стратегічного документа, який встановлює основні орієнтири бюджетної політики. У декларації визначаються граничні обсяги видатків, пріоритетні напрями фінансування, прогнозні показники доходів і дефіциту бюджету, а також макроекономічні параметри, що формують базу для подальшого бюджетного планування. Цей етап покликаний забезпечити узгодженість фінансової політики з економічними та соціальними пріоритетами держави.

Важливо, що процес формування бюджету супроводжується дотриманням принципу прозорості. Міністерство фінансів України зобов'язане публікувати проєкт бюджету у відкритому доступі, що дозволяє громадськості, експертам, бізнес-структурам та іншим зацікавленим сторонам ознайомитись із планами державних фінансів, надати свої зауваження та рекомендації. Це є суттєвим кроком у напрямку підвищення довіри до фінансової системи, а також забезпечення підзвітності державних органів [9].

Крім того, підготовлений проєкт бюджету проходить багатоетапне погодження: він розглядається на рівні Міністерства фінансів, Кабінету Міністрів та Верховної Ради України, яка має остаточно затвердити документ. На цьому етапі відбувається дискусія щодо обсягів видатків, напрямків фінансування, оптимізації доходів, що свідчить про баланс між різними гілками влади і суспільними інтересами.

Таким чином, формування проєкту бюджету — це яскравий приклад реалізації принципів фінансової діяльності держави, зокрема законності, прозорості, ефективності та підзвітності, що забезпечують системність і стабільність державних фінансів. Через цей механізм держава мобілізує ресурси для виконання своїх функцій та реалізації стратегічних завдань розвитку [11].

Окрему роль у фінансовій діяльності відіграють місцеві бюджети. Наприклад, у Тернопільській міській територіальній громаді у 2024 році основну частину бюджету склали власні надходження (податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок), що свідчить про зростання фінансової самостійності органів місцевого самоврядування.

Таким чином, фінансова діяльність є не лише правовим, а й політичним та економічним інструментом, який забезпечує належне функціонування держави й реалізацію її політики у різних сферах життя.

1.2. Основні функції фінансової діяльності держави

Фінансова діяльність реалізується через низку взаємозалежних функцій:

- Акумуляуюча (мобілізаційна) функція полягає у збиранні грошових ресурсів до централізованих і децентралізованих фондів. Наприклад, через податкову систему у 2023 році до Державного бюджету України надійшло понад 1,5 трлн гривень доходів, що є свідченням значного потенціалу фіскальної політики [13].

- Розподільча функція забезпечує перерозподіл коштів на користь пріоритетних галузей або регіонів. Особливо важливою вона є в умовах війни: фінансування сектору оборони, підтримка внутрішньо переміщених осіб, реконструкція критичної інфраструктури.
- Регулююча функція реалізується через податкову та бюджетну політику. Наприклад, запровадження податкових пільг для малого бізнесу у період дії воєнного стану стало важливим механізмом підтримки підприємництва.
- Контрольна функція виявляється у діяльності державних органів щодо перевірки цільового й ефективного використання бюджетних коштів. Зокрема, Рахункова палата України у своїх щорічних звітах неодноразово фіксувала порушення у сфері державних закупівель та освоєння субвенцій.
- Соціальна функція реалізується через фінансування соціального захисту, пенсій, стипендій, програм субсидій. У 2024 році понад 45% усіх бюджетних видатків припадало саме на соціальну сферу, що свідчить про її пріоритетність [15].

Функції фінансової діяльності, незважаючи на теоретичну автономність, тісно пов'язані й доповнюють одна одну в межах єдиної державної фінансової політики.

1.3. Джерела правового регулювання фінансової діяльності держави

Правове забезпечення фінансової діяльності держави ґрунтується на складній багаторівневій системі нормативно-правових актів, які охоплюють усі аспекти публічних фінансів — від мобілізації доходів до раціонального використання бюджетних коштів. Ця система складається із конституційних положень, законів, підзаконних актів, інструкцій та методичних рекомендацій, що визначають правові рамки та процедури фінансової діяльності.

На найвищому рівні розташована Конституція України, яка закладає основні принципи та гарантії фінансової діяльності держави, забезпечує верховенство права та законності у цій сфері. Вона встановлює фундаментальні положення про бюджетну систему, податкову політику, права і обов'язки платників податків і державних органів [17].

Наступним рівнем є спеціальні закони, серед яких ключове місце посідають Бюджетний кодекс України та Податковий кодекс України, які детально регламентують формування доходної частини бюджету, порядок складання, розгляду і затвердження бюджетів різних рівнів, правила оподаткування, порядок контролю і звітності. Ці кодекси встановлюють чіткі рамки для діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та платників податків.

Додатково, низка законів — наприклад, «Про державний фінансовий контроль», «Про Рахункову палату», «Про державне казначейство» — забезпечують механізми контролю за фінансовою діяльністю, зокрема аудит, перевірки, а також організацію касового виконання бюджету.

На підзаконному рівні нормативно-правові акти, такі як постанови Кабінету Міністрів, накази Міністерства фінансів, регламентують деталізовані питання, зокрема процедури бюджетного планування, стандарти звітності, порядок проведення державних закупівель. Це дозволяє адаптувати загальні принципи до конкретних практичних умов [19].

Важливою складовою правового забезпечення є також міжнародні договори та угоди, які впливають на бюджетну і податкову політику України, сприяють гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

Таким чином, багаторівнева система нормативно-правових актів створює комплексну правову базу, яка забезпечує ефективне, прозоре та законне функціонування фінансової діяльності держави на всіх її етапах — від формування доходів до контролю за використанням видатків.

Найважливіші джерела:

- Конституція України (статті 92, 95–98) закріплює засади бюджетної системи, визначає компетенцію Верховної Ради щодо встановлення податків та зборів, затвердження державного бюджету, здійснення контролю за його виконанням.
- Бюджетний кодекс України (2001 р., в редакції 2024 р.) визначає організаційні засади формування та виконання бюджетів, принципи бюджетної системи (зокрема, законність, обґрунтованість, ефективність, субсидіарність, прозорість, справедливість).
- Податковий кодекс України (2010 р.) регулює порядок встановлення, справляння та адміністрування податків. Кодекс вимагає, щоби кожен податок відповідав принципам економічної доцільності, стабільності, нейтральності й рівності.
- Закон України «Про Рахункову палату» регламентує повноваження парламентського органу контролю у сфері державних фінансів.
- Міжнародні документи: рекомендації Світового банку, Міжнародного валютного фонду, SIGMA (спільної ініціативи ЄС та ОЕСР щодо підтримки фінансового управління), що спрямовані на підвищення прозорості, підзвітності та ефективності управління публічними фінансами [2].

Важливим елементом фінансового законодавства є підзаконні акти, які деталізують порядок виконання бюджетного процесу, ведення казначейських рахунків, процедур державних закупівель тощо.

Крім нормативної бази, варто зазначити роль правових принципів, які пронизують усю систему фінансової діяльності — від стадії планування до контролю. Саме вони забезпечують стабільність і передбачуваність фінансової системи, формуючи правовий фундамент для реалізації державної фінансової політики.

У першому розділі дослідження було розкрито сутність поняття принципів фінансової діяльності держави, їх роль та значення у правовому регулюванні публічних фінансів. Встановлено, що принципи фінансової

діяльності виступають фундаментальними засадниками, які формують нормативно-правову основу для організації, здійснення та контролю державних фінансів [4].

Було виокремлено дві основні групи принципів — загально-правові, які є універсальними для всіх галузей права і закріплені у Конституції та інших базових законах України, та спеціальні, які відображають специфіку фінансово-правового регулювання й закріплюються у спеціалізованих нормативних актах (зокрема у Бюджетному та Податковому кодексах). Ці принципи забезпечують цілісність і ефективність фінансової системи держави, визначають права і обов'язки учасників фінансових правовідносин, а також сприяють досягненню соціальної справедливості, прозорості й підзвітності [6].

Таким чином, вивчення теоретичних основ принципів фінансової діяльності держави засвідчує їхню ключову роль у правовому забезпеченні стабільного функціонування фінансової системи, що є передумовою сталого економічного розвитку та соціального добробуту суспільства.

РОЗДІЛ 2.

ПРИНЦИПИ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ:

ЗМІСТ І КЛАСИФІКАЦІЯ

2.1. Поняття принципів фінансової діяльності держави

Принципи фінансової діяльності держави є фундаментальними правовими ідеями та засадами, які формують основу для регулювання всіх аспектів державних фінансів. Вони встановлюють загальний напрямок, правила, межі та стандарти поведінки суб'єктів фінансових правовідносин — як державних органів, так і платників податків, підприємств та громадян, що беруть участь у фінансових відносинах з державою.

Ці принципи виступають невід'ємною складовою фінансово-правових норм і відіграють ключову методологічну роль у формуванні, тлумаченні та застосуванні законодавства у сфері публічних фінансів. Вони забезпечують послідовність і цілісність правового регулювання, визначаючи логіку і структуру державної фінансової політики [8].

Завдяки принципам досягається баланс між інтересами держави, суспільства та окремих суб'єктів, що сприяє ефективному розподілу фінансових ресурсів, захисту прав і свобод громадян, підвищенню довіри до фінансової системи та мінімізації ризиків зловживань і корупції.

Крім того, принципи фінансової діяльності виконують регулятивну функцію — вони виступають як орієнтири для розробників нормативно-правових актів, суддів, контролюючих органів і практичних учасників фінансових відносин. Вони сприяють формуванню прозорої, стабільної і передбачуваної системи державних фінансів, що є необхідною умовою соціально-економічного розвитку країни.

Отже, принципи фінансової діяльності держави не є просто теоретичними конструкціями, а становлять основу для побудови ефективної, справедливої та законної системи управління публічними фінансами, що

забезпечує реалізацію завдань держави у сфері економіки і соціальної політики.

Юридична природа принципів полягає в тому, що вони мають нормативну силу, закріплюються в законодавстві, є обов'язковими для всіх учасників фінансових правовідносин і забезпечуються заходами юридичної відповідальності. Принципи не тільки визначають зміст фінансової політики, а й виступають критерієм законності та ефективності державної діяльності у сфері фінансів [10].

У фінансово-правовій науці прийнято розрізняти дві основні групи принципів:

- Загально-правові принципи, що притаманні всім галузям права;
- Спеціальні (галузеві) принципи, які відображають специфіку фінансово-правового регулювання.

Таблиця 2.1

Класифікація принципів фінансової діяльності держави [12]

Група принципів	Назва принципу	Сутність	Нормативне закріплення
Загально-правові	Законність	Фінансова діяльність має відповідати вимогам законодавства	Конституція України (ст. 19, 92), БК України (ст. 6)
	Рівність	Рівні права й обов'язки суб'єктів фінансових правовідносин	ПК України (п. 4.1.2, ст. 4), КУпАП, КК України
	Прозорість (гласність)	Відкритість бюджетної інформації для суспільства	БК України (ст. 7, 28), Закон «Про доступ до публічної інформації»
	Справедливість	Справедливий розподіл податкового навантаження та бюджетних коштів	ПК України (ст. 4), БК України, акти соціального забезпечення
Спеціальні (фінансово-правові)	Єдність бюджетної системи	Узгодженість і взаємозв'язок між всіма рівнями бюджетів	БК України (ст. 7, 8)
	Самостійність	Органи влади формують та використовують бюджети самостійно	Конституція України (ст. 142), БК України (ст. 9)

Група принципів	Назва принципу	Сутність	Нормативне закріплення
	Цільовий характер використання коштів	Кошти повинні використовуватись лише за призначенням	БК України (ст. 45, 48), Закон «Про державний фінансовий контроль»
	Ефективність та результативність	Бюджетні кошти повинні використовуватись із досягненням найкращого ефекту	БК України (ст. 7), звіти Рахункової палати
	Публічність та підзвітність	Влада зобов'язана звітувати про використання публічних коштів	Конституція України (ст. 96–98), БК України (ст. 28), Закон «Про Рахункову палату»

Ці принципи тісно взаємопов'язані й разом забезпечують єдність і цілісність фінансової системи держави.

2.2. Загально-правові принципи фінансової діяльності держави

До загально-правових принципів, що поширюються й на сферу фінансів, належать:

1. Принцип законності

Сутність цього принципу полягає в тому, що фінансова діяльність держави має здійснюватися виключно на підставі, в межах повноважень і у спосіб, що передбачений законодавством.

Приклад: Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» встановлює обсяги доходів і видатків, які не можуть перевищуватись чи використовуватись поза бюджетним призначенням. Порухення цього принципу може призвести до відповідальності посадових осіб (наприклад, за статтями 210 або 364 Кримінального кодексу України) [14].

2. Принцип рівності

Цей принцип означає, що всі суб'єкти фінансових правовідносин мають бути рівними перед законом, зокрема, щодо обов'язків сплачувати податки, одержувати субвенції тощо.

Приклад: Податковий кодекс України не допускає встановлення податків, що мають дискримінаційний характер. Зокрема, з 2021 року скасовано пільговий режим оподаткування для окремих видів аграрного бізнесу, що до того користувалися необґрунтованими преференціями.

3. Принцип прозорості (гласності)

Він передбачає відкритість інформації про фінансову діяльність держави, доступ громадян до бюджету, податків, витрат.

Приклад: Портал «Spending.gov.ua» забезпечує публічний доступ до інформації про всі платежі з державного та місцевих бюджетів. Це дозволяє здійснювати громадський контроль за витрачанням бюджетних коштів [16].

4. Принцип справедливості

Цей принцип вимагає, щоб податковий та бюджетний тягар розподілявся рівномірно та обґрунтовано відповідно до фінансових можливостей платників.

Приклад: У податковій системі України передбачено прогресивне оподаткування окремих доходів (наприклад, дивідендів, спадщини), що відповідає принципу соціальної справедливості.

2.3. Спеціальні принципи фінансово-правового регулювання

До спеціальних принципів, що характеризують саме фінансову діяльність, належать [18]:

1. Принцип єдності бюджетної системи

Цей принцип забезпечує узгодженість між державним та місцевими бюджетами, їх правову та економічну взаємодію.

Приклад: Бюджетний кодекс України визначає єдину структуру бюджету, єдину класифікацію доходів і видатків, єдині принципи фінансування. У процесі міжбюджетних трансфертів держава надає місцевим бюджетам субвенції й дотації, наприклад — освітню субвенцію.

2. Принцип самостійності

Означає право місцевих органів влади самостійно формувати і використовувати свої бюджети.

Приклад: У громаді м. Львова частка власних доходів у загальному обсязі бюджету становить понад 70%, що свідчить про високу ступінь фінансової автономії відповідно до Бюджетного кодексу України.

3. Принцип цільового використання коштів

Цей принцип передбачає використання бюджетних коштів лише за призначенням.

Приклад: Кошти, виділені на закупівлю медичного обладнання для обласних лікарень, не можуть бути перенаправлені, наприклад, на капітальний ремонт доріг — за це передбачено дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність [20].

4. Принцип ефективності та результативності

Означає, що витрати мають приносити максимальний суспільний ефект при мінімальних витратах.

Приклад: У рамках реформи держфінконтролю активно впроваджуються механізми оцінки ефективності бюджетних програм, наприклад — у сфері освіти: витрати на підручники, обладнання та зарплати вчителів співвідносяться з результатами ЗНО.

5. Принцип публічності та підзвітності

Передбачає обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування звітувати перед громадськістю про результати фінансової діяльності.

Приклад: Щорічний звіт Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету подається до Верховної Ради та публікується на офіційному сайті відомства [1].

Принципи фінансової діяльності держави є фундаментом, на якому базується вся система управління публічними фінансами. Вони виступають своєрідними "орієнтирами" у розробці й реалізації фінансової політики,

формуванні законодавства, прийнятті рішень у сфері бюджетування, оподаткування та контролю.

Застосування принципів законності, справедливості, ефективності та прозорості у фінансовій діяльності держави має вирішальне значення для формування стабільної, дієвої та довіреної фінансової системи. Кожен із цих принципів відіграє важливу роль у забезпеченні якості управління державними ресурсами, а їх комплексне впровадження створює синергічний ефект, який сприяє досягненню як короткострокових, так і довгострокових цілей держави [3].

Перш за все, дотримання принципу законності гарантує, що всі дії органів державної влади у сфері фінансів відбуваються в межах, чітко визначених нормативно-правовими актами. Це забезпечує передбачуваність, стабільність і правову захищеність фінансових відносин, усуває самоуправство та зловживання повноваженнями.

Принцип справедливості спрямований на забезпечення рівного та обґрунтованого розподілу податкового навантаження між різними верствами населення і суб'єктами господарювання, що сприяє соціальній стабільності і зменшенню соціальної напруги. Завдяки справедливому підходу до формування бюджету підвищується легітимність фінансової політики та її прийнятність для суспільства [5].

Принцип ефективності стимулює до раціонального використання державних фінансових ресурсів, що дозволяє досягати максимальних соціально-економічних результатів при мінімальних витратах. Це не лише підвищує якість державних послуг і реалізацію соціальних програм, а й зміцнює бюджетну дисципліну, запобігаючи нецільовим витратам та фінансовим втратам.

Нарешті, принцип прозорості забезпечує відкритий доступ громадян, бізнесу та контролюючих органів до інформації про формування, розподіл і використання бюджетних коштів. Така відкритість підвищує підзвітність

влади, створює умови для громадського контролю, сприяє зниженню корупційних ризиків та підвищенню довіри до державних інституцій.

В результаті впровадження і дотримання цих принципів спостерігається [7]:

- Узгодженість дій державних органів, що мінімізує дублювання функцій, конфлікти компетенцій та неефективне управління;
- Підвищення довіри громадян до державної фінансової системи, що є критично важливим для підтримки податкової дисципліни і стабільності фінансових потоків;
- Зменшення рівня корупції у бюджетній сфері через підвищення прозорості і посилення контролю за використанням бюджетних коштів;
- Досягнення стратегічних цілей сталого розвитку країни, адже лише ефективне, справедливе і законне управління фінансами дозволяє реалізувати державні програми, спрямовані на економічне зростання, соціальний захист та підвищення якості життя населення [9].

Отже, дотримання цих ключових принципів є не лише вимогою правового порядку, а й необхідною умовою для побудови ефективної, прозорої і справедливої системи фінансового управління державою.

Разом із тим, незважаючи на теоретичну значущість і нормативне закріплення принципів фінансової діяльності держави, їхнє реальне дотримання на практиці часто зустрічає значні труднощі та виклики. Основними перешкодами є недосконалість чинного фінансового законодавства, яке часом містить прогалини, нечіткі формулювання або суперечності між окремими нормативними актами. Це ускладнює однозначне застосування норм, створює можливості для зловживань і підриває стабільність фінансової системи [11].

Крім того, нестабільна економічна ситуація в країні — включно з коливаннями валютного курсу, інфляцією, політичними та соціальними потрясіннями — негативно впливає на ефективність реалізації фінансової політики. В умовах нестабільності складно планувати довгострокові бюджети,

забезпечувати прогнозованість доходів та оптимальне використання ресурсів, що призводить до порушення принципів ефективності та стабільності.

Важливим фактором, який впливає на рівень дотримання фінансових принципів, є також низький рівень правової культури серед окремих державних службовців, підприємців і громадян. Недостатня поінформованість про фінансово-правові норми, слабкий контроль за їх виконанням, а також прояви корупції і недобросовісної поведінки створюють додаткові перешкоди на шляху реалізації законних засад фінансової діяльності [13].

Враховуючи зазначені проблеми, виникає нагальна потреба у їх системному та поглибленому аналізі для виявлення причин і розробки ефективних механізмів подолання. Такий аналіз дозволить сформулювати рекомендації щодо вдосконалення фінансового законодавства, посилення контролю і підвищення правової культури, що стане запорукою більш повного і якісного дотримання принципів фінансової діяльності на практиці.

Саме цим питанням і буде присвячений наступний розділ дослідження, де здійснюватиметься комплексна оцінка сучасного стану правового забезпечення фінансової діяльності держави та окреслюватимуться шляхи подолання існуючих проблем.

РОЗДІЛ 3.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Основні проблеми реалізації принципів фінансової діяльності в Україні

Незважаючи на законодавче закріплення фундаментальних принципів фінансової діяльності, на практиці їх реалізація в Україні стикається з низкою суттєвих проблем, які значно знижують ефективність публічного фінансового управління [15].

1. Порухення принципу законності

Проблема полягає у систематичному недотриманні положень бюджетного та податкового законодавства як з боку державних органів, так і з боку платників податків. Частими є випадки перевищення бюджетних повноважень, нецільового використання коштів, порушення процедур публічних закупівель.

Приклад:

За даними Рахункової палати України у звіті за 2023 рік, майже у 60% проаналізованих бюджетних програм виявлено недотримання законодавства при розподілі коштів, включаючи неефективне освоєння субвенцій.

2. Недостатній рівень прозорості

Хоча функціонують публічні реєстри (наприклад, портал [Spending.gov.ua](https://spending.gov.ua)), рівень прозорості використання бюджетних коштів у багатьох органах влади залишається низьким. Громадськість не завжди має реальний доступ до інформації про те, як і куди витрачаються публічні кошти.

Приклад:

На місцевому рівні бюджетні звіти часто публікуються у формальному вигляді без реального змістовного аналізу, а дані щодо державних закупівель можуть навмисно ускладнюватися або затримуватися [17].

3. Формалізація принципу ефективності

Ефективність використання бюджетних коштів часто оцінюється формально. Наявність звітів і формальних показників не гарантує досягнення суспільно значущих результатів.

Приклад:

У сфері охорони здоров'я велика частина бюджетних коштів витрачається на утримання установ, а не на результат (якість послуг, доступність медичних послуг для населення) [18].

4. Проблеми дотримання принципу справедливості

Податкова система України не завжди забезпечує рівномірне навантаження. Існує ситуація, коли дрібний і середній бізнес несе порівняно більший податковий тягар, ніж великі корпорації, які активно використовують податкові оптимізації.

Приклад:

У 2022–2023 роках деякі великі агропідприємства через офшорні схеми значно зменшили податкові зобов'язання, в той час як ФОПи 2-ї групи були змушені сплачувати податки навіть у період воєнного спаду [20].

5. Недосконалість інституційного забезпечення

Контрольні органи, зокрема Державна аудиторська служба, часто не мають достатніх повноважень або стикаються з політичним тиском. Це унеможлиблює повну реалізацію принципу підзвітності.

3.2. Міжнародний досвід імплементації принципів фінансової діяльності

Варто звернутися до досвіду європейських країн, де реалізація фінансових принципів є системною, стабільною та прозорою:

- У Швеції діє принцип фінансової відповідальності: щорічний бюджет має бути збалансованим, а витрати не можуть перевищувати доходи. За порушення – політична відповідальність уряду.
- У Німеччині бюджети всіх рівнів публікуються з детальним розподілом за програмами. Важливу роль відіграє Бундесрат, який контролює цільове використання коштів.
- У Польщі активна роль відводиться громадському бюджетуванню: мешканці можуть впливати на розподіл коштів через місцеві голосування. Це реалізація принципів справедливості та прозорості [11].

Україна вже здійснила значні кроки у напрямку модернізації системи управління публічними фінансами, імплементуючи сучасні світові практики, які покликані підвищити ефективність, прозорість та підзвітність бюджетного процесу. Зокрема, одним із важливих інструментів стала адаптація програмно-цільового методу у бюджетуванні, що дозволяє спрямувати фінансові ресурси на досягнення конкретних соціально-економічних результатів, а не просто на покриття поточних витрат. Такий підхід стимулює відповідальність розпорядників бюджетних коштів за результати діяльності та сприяє більш раціональному використанню державних ресурсів [13].

Крім того, в Україні активно впроваджується середньострокове бюджетне планування, що дає змогу формувати фінансові прогнози на кілька років уперед, враховуючи макроекономічні тенденції, стратегічні цілі розвитку країни і пріоритети соціально-економічної політики. Це сприяє стабільності бюджетної політики, знижує ризики раптових фінансових дефіцитів і забезпечує більшу передбачуваність у розподілі коштів.

Одним із яскравих прикладів цифрової трансформації бюджетної сфери стало впровадження системи електронних публічних закупівель Prozorro, яка забезпечує відкритість, конкурентність та прозорість процедур закупівель за державні кошти. Цей інструмент істотно зменшує корупційні ризики, підвищує ефективність використання бюджетних ресурсів і забезпечує громадський контроль за витратами [5].

Водночас, попри позитивні зміни, зазначені механізми наразі не охоплюють усі етапи бюджетного процесу і сферу фінансової діяльності держави в цілому. Існують прогалини у законодавчому забезпеченні, недостатній рівень інтеграції цифрових інструментів у всі бюджетні операції, а також певні проблеми з практичною реалізацією середньострокового планування в окремих регіонах і галузях. Це зумовлює необхідність подальшого розвитку нормативної бази, вдосконалення процедур і посилення контролю для забезпечення повного і системного впровадження передових практик [1].

Отже, хоча Україна і рухається в напрямку реформування фінансової системи відповідно до міжнародних стандартів, перед нею стоїть завдання розширення охоплення цих методик на всі ланки бюджетного процесу та підвищення їх ефективності у практичному застосуванні.

3.3. Шляхи удосконалення реалізації принципів фінансової діяльності в Україні

На основі виявлених проблем та враховуючи міжнародний досвід, можна виокремити наступні напрями вдосконалення реалізації принципів фінансової діяльності держави [3]:

1. Підвищення фінансової грамотності управлінців та населення
 - Введення обов'язкового навчання з публічних фінансів для державних службовців.
 - Освітні кампанії для населення щодо участі у бюджетному процесі.
2. Посилення незалежності контрольних органів
 - Надання Рахунковій палаті реальних важелів впливу, у тому числі через судову гілку влади.
 - Підвищення підзвітності розпорядників коштів усіх рівнів.

3. Розвиток цифрової інфраструктури фінансів

- Впровадження автоматизованої системи аналізу ефективності витрат на основі big data.
- Розширення платформи eData та відкритих API для моніторингу бюджетних платежів.

4. Інституалізація участі громадськості

- Законодавче закріплення механізму громадського бюджетування на рівні громад.
- Регулярні публічні обговорення проектів бюджету, з онлайн-голосуванням та зворотним зв'язком.

5. Спрощення й удосконалення податкового законодавства

- Ліквідація дискреційних податкових пільг для окремих секторів.
- Створення єдиного реєстру пільг із відкритим доступом.

6. Оцінка результативності

- Розширення практики програмно-цільового методу не лише на державному, а й місцевому рівні.
- Введення KPI для всіх розпорядників бюджетних коштів.

Незважаючи на існування чіткої і комплексної нормативної бази, яка регламентує фінансову діяльність держави в Україні, практична реалізація її принципів залишається складним і багатогранним викликом. Однією з ключових проблем є порушення законності на різних етапах бюджетного процесу, що проявляється у формуванні, розподілі та використанні фінансових ресурсів. Це може включати незаконне затвердження бюджетних документів, зловживання повноваженнями, а також несвоєчасне і неповне виконання бюджетних зобов'язань [3].

Ще однією суттєвою перешкодою є формальний підхід до оцінки ефективності бюджетних програм і фінансових операцій. Часто відсутність належного аналізу результативності використання коштів призводить до витрат, які не приносять очікуваних соціально-економічних результатів, що підриває довіру до системи та знижує якість державних послуг.

Особливо гострою проблемою залишається наявність корупційних ризиків, які охоплюють як сферу державних закупівель, так і процес розподілу бюджетних ресурсів. Корупція сприяє неефективному використанню коштів, викривленню пріоритетів бюджетної політики і послабленню контролю, що в цілому підриває принципи прозорості, справедливості та законності [19].

На додаток, брак політичної волі з боку керівництва держави та окремих органів влади часто гальмує впровадження реформ, необхідних для повного дотримання принципів фінансової діяльності. Політична нестабільність, конфлікти інтересів та відсутність послідовної державної стратегії створюють сприятливе середовище для зволікань і неефективних рішень.

Не менш важливою є і слабкість інституційної спроможності фінансових органів — недостатній рівень професіоналізму, обмеженість ресурсів, низька якість управлінських процесів та відсутність сучасних інформаційних систем. Все це ускладнює реалізацію контролю, моніторингу і звітності, що є ключовими елементами забезпечення принципів прозорості і підзвітності [3].

Таким чином, на шляху до якісного впровадження принципів фінансової діяльності держави стоять комплексні проблеми, які вимагають системного підходу, посилення правового регулювання, зміцнення інституцій та активної політичної підтримки реформ. Вирішення цих викликів є критично важливим для побудови ефективної і справедливої системи публічних фінансів, що відповідатиме сучасним потребам України.

Для подолання наявних проблем у реалізації принципів фінансової діяльності держави необхідно вжити низку комплексних заходів, спрямованих на підвищення якості управління публічними фінансами та зміцнення довіри суспільства до фінансової системи [6].

Передусім, слід забезпечити зміцнення незалежності органів контролю — як внутрішніх (державних фінансових інспекцій, казначейства), так і зовнішніх (Рахункової палати, аудиторських структур). Незалежність контролюючих органів є запорукою неупередженості, ефективності та об'єктивності в оцінці виконання бюджетних процесів і використання

державних ресурсів, що дозволить виявляти і запобігати порушенням, корупційним схемам та нецільовому розподілу коштів.

Важливо також забезпечити максимальну відкритість бюджетних даних, що передбачає публічне надання повної, достовірної та своєчасної інформації про формування, розподіл і використання бюджетних коштів. Відкритість інформації створює умови для громадського контролю, підвищує рівень підзвітності органів влади та сприяє підвищенню довіри з боку громадян і бізнесу. Інструменти електронного урядування, такі як відкриті портали бюджетної інформації, є важливим кроком у цьому напрямку [1].

Ключовим є також розвиток участі громадськості в ухваленні фінансових рішень. Залучення представників громадських організацій, експертів, бізнесу та звичайних громадян до обговорення бюджетних проектів і фінансових стратегій сприяє більш збалансованому і справедливому розподілу ресурсів, підвищує якість прийнятих рішень і зміцнює демократичні засади управління.

Не менш важливою є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері публічних фінансів. Впровадження кращих практик, рекомендацій та норм міжнародних організацій, таких як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), сприятиме підвищенню ефективності, прозорості і стабільності фінансової системи України, а також полегшить інтеграцію у світову економіку[16].

Таким чином, дотримання принципів фінансової діяльності має перейти з розряду декларативних положень до статусу реального, дієвого інструменту, який забезпечує формування ефективної, прозорої, справедливої та відповідальної державної фінансової політики. Це є необхідною умовою для сталого економічного розвитку, зміцнення соціальної справедливості і підвищення добробуту населення.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження теми курсової роботи «Принципи фінансової діяльності держави: правовий аспект» було здійснено комплексний правовий аналіз сутності, змісту, класифікації, а також практичної реалізації основоположних засад, на яких базується фінансова політика держави. Результати дослідження дозволяють сформулювати такі ключові висновки:

1. Принципи фінансової діяльності держави є базовими орієнтирами функціонування публічних фінансів

Вони виступають правовими ідеями, що визначають логіку формування, розподілу й використання державних ресурсів, а також регламентують поведінку усіх учасників фінансових правовідносин. Принципи відіграють методологічну, нормативну, організаційну та контрольну функції, забезпечуючи стабільність і передбачуваність фінансової системи держави [4].

2. Класифікація принципів охоплює загально-правові та спеціальні фінансово-правові положення

До загально-правових принципів належать: законність, рівність, справедливість, прозорість, підзвітність, які є універсальними й притаманні всім галузям публічного права.

Спеціальні фінансово-правові принципи, такі як єдність бюджетної системи, самостійність місцевих бюджетів, цільовий характер витрат, ефективність, результативність – відображають специфіку саме публічних фінансів і формують основу для функціонування бюджетної, податкової та фінансово-контрольної системи України [13].

У курсовій роботі було представлено таблицю класифікації принципів, яка дозволяє чітко структурувати знання про правові засади фінансової діяльності.

3. Реалізація принципів фінансової діяльності в Україні стикається з рядом проблем

До ключових проблем слід віднести:

- часті порушення принципу законності (наприклад, нецільове використання бюджетних коштів),
- формальну прозорість (відсутність зручного доступу до фінансових даних),
- слабку результативність витрачання коштів,
- нерівномірність податкового навантаження,
- слабкість контролюючих органів та інституційну неефективність.

Ці виклики гальмують впровадження фінансових реформ, знижують ефективність управління державними ресурсами й спричиняють втрату довіри громадян до бюджетного процесу [10].

4. Іноземний досвід демонструє ефективні механізми реалізації фінансових принципів

У розвинених країнах, таких як Швеція, Німеччина, Польща, діє система збалансованих бюджетів, жорсткий фінансовий контроль, публічне обговорення проєктів бюджету, механізми громадського участі, а також прозорість на всіх етапах використання коштів. Україна тільки частково імплементувала ці підходи через інституційні та політичні бар'єри [10].

5. Шляхи вдосконалення реалізації принципів в Україні є досяжними за наявності політичної волі та системного підходу

До них належать:

- посилення незалежності фінансового контролю,
- розвиток цифрових інструментів прозорості (eData, Spending.gov.ua, Prozorro),
- удосконалення системи податкового адміністрування,
- широке впровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні,
- інституалізація громадського бюджетування,
- підвищення правової та фінансової грамотності управлінців і громадян.

6. Дотримання принципів фінансової діяльності — запорука ефективного управління державними ресурсами

Впровадження принципів не лише як декларативних норм, а як реально діючих правових механізмів здатне [3]:

- забезпечити ефективне витрачання коштів,
- мінімізувати корупційні ризики,
- сприяти макроекономічній стабільності,
- посилити соціальну справедливість та економічну рівність,
- наблизити Україну до стандартів Європейського Союзу у сфері публічних фінансів.

Загалом, курсова робота доводить, що принципи фінансової діяльності є не лише теоретичними конструкціями, а реальними інструментами для забезпечення ефективного й справедливого функціонування державної фінансової системи. Від рівня їх дотримання залежить якість державного управління, добробут громадян і фінансова безпека України в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабін І.І. Фінансове право України : підручник. – Київ : Центр учбової літератури, 2022. – 456 с.
2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Василик О.Д. Теорія фінансів : підручник. – К. : НІОС, 2021. – 384 с.
4. Гетьман А.П., Цвік М.В. Принципи права: теоретико-методологічний аспект. – Х. : Право, 2019. – 208 с.
5. Головченко В.І. Публічні фінанси: правовий аспект. – К. : Кондор, 2020. – 312 с.
6. Державна аудиторська служба України. Аналітичний звіт за результатами перевірок бюджетних установ, 2023 [Електронний ресурс]. – <https://www.dkrs.gov.ua>
7. Дзера О.В., Кузнєцова Н.С. Загальна теорія права : навч. посібник. – К. : Юрінком Інтер, 2020. – 440 с.
8. Дьяченко Д.І. Принципи публічного управління фінансами: сучасний стан та перспективи. // Юридична Україна. – 2021. – № 2. – С. 17–23.
9. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939-VI [Електронний ресурс]. – <https://zakon.rada.gov.ua>
10. Закон України «Про державний фінансовий контроль» від 26.01.1993 р. № 2939-XII [Електронний ресурс]. – <https://zakon.rada.gov.ua>
11. Закон України «Про Рахункову палату» від 02.07.2015 р. № 576-VIII [Електронний ресурс]. – <https://zakon.rada.gov.ua>
12. Конституція України : офіц. текст. – К. : Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 30. – Ст. 141.
13. Кучерявенко М.П., Нікітін Ю.М. Фінансове право України : підручник. – Х. : Право, 2022. – 640 с.

14. Лівшиц Р.Ф. Фінансове право: загальні засади. – Харків : Юрайт, 2021. – 300 с.
15. Лондар С.Л. Бюджетна система України: принципи, структура, проблеми функціонування. – К. : Знання, 2020. – 272 с.
16. Мельник Р.С. Правові основи державних фінансів: сучасні виклики. – К. : Ліра-К, 2022. – 208 с.
17. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – <https://zakon.rada.gov.ua>
18. Рахункова палата України. Звіт про виконання Державного бюджету України у 2023 році [Електронний ресурс]. – <https://rp.gov.ua>
19. Савченко Л.О. Фінансове право України : навч. посібник. – К. : НАДУ, 2023. – 398 с.
20. Шевчук С.В. Принципи права в умовах правової держави. – К. : Юстініан, 2021. – 320 с.

ДОДАТКИ

Класифікація принципів фінансової діяльності держави
(розширена таблиця)

Група принципів	Назва принципу	Опис	Нормативне закріплення	Приклад з практики
Загально-правові	Законність	Діяльність у межах, встановлених законом	Конституція України (ст. 19), БК України (ст. 6)	Рішення суду про скасування незаконних бюджетних рішень
	Рівність	Рівні права та обов'язки платників податків	ПК України (п.4.1.2), Конституція України (ст.24)	Відсутність дискримінації між платниками податків
	Прозорість	Відкритий доступ до фінансової інформації	Закон «Про доступ до публічної інформації»	Публікація бюджету у відкритому доступі
	Справедливість	Обґрунтований податковий тягар	ПК України (ст.4), соціальні стандарти	Прогресивна шкала оподаткування
Спеціальні	Єдність бюджетної системи	Узгоджена система бюджетів усіх рівнів	БК України (ст.7)	Звітність місцевих бюджетів у єдиному форматі
	Самостійність	Право місцевих органів самостійно розпоряджатись коштами	Конституція України (ст.142), БК (ст.9)	Місцеві бюджети приймаються радами без втручання центру
	Цільове використання коштів	Використання коштів виключно за призначенням	БК України (ст.45,48)	Використання субвенцій на освіту виключно для шкіл
	Ефективність	Оптимальне досягнення результатів із мінімальними витратами	БК України (ст.7)	Оцінка ефективності держпрограм Рахунковою палатою
	Публічність та підзвітність	Обов'язок звітувати про використання коштів	Конституція України (ст.96–98), Закон про Рахункову палату	Публічний звіт Міністерства фінансів

Додаток Б

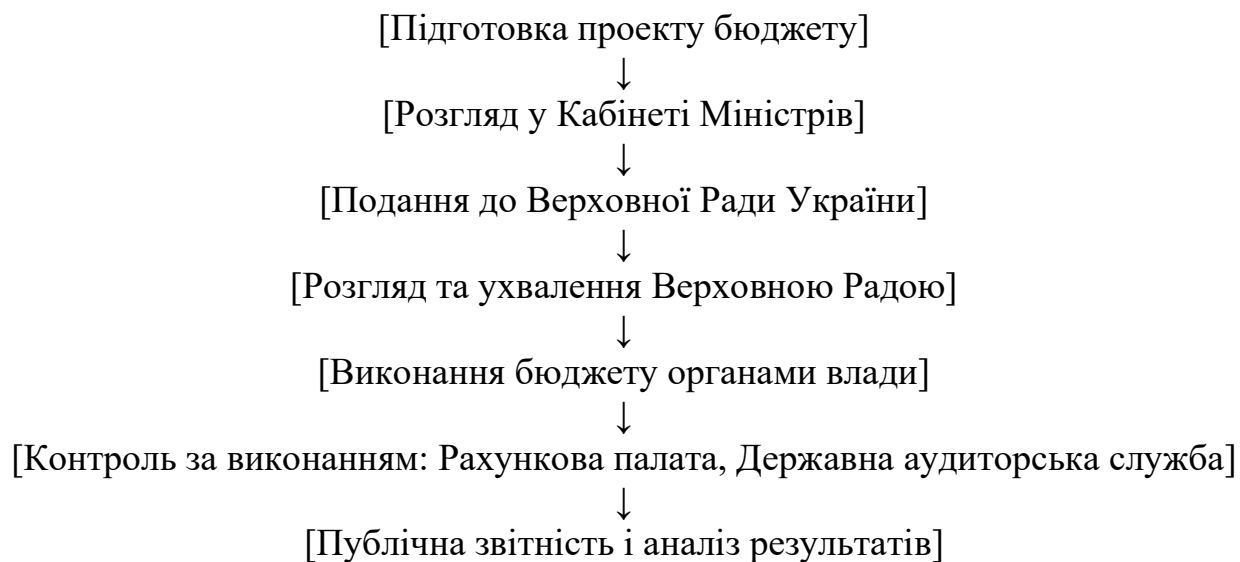
Основні нормативні акти, що регулюють фінансову діяльність держави

Назва документа	Рік прийняття	Основний зміст
Конституція України	1996	Основні засади державного устрою, принципи фінансової діяльності
Бюджетний кодекс України	2010	Регулювання бюджетної системи, формування та виконання бюджету
Податковий кодекс України	2010	Податкове законодавство, права та обов'язки платників податків
Закон України «Про Рахункову палату»	2015	Організація контролю за використанням бюджетних коштів
Закон України «Про доступ до публічної інформації»	2011	Забезпечення прозорості у діяльності органів влади
Закон України «Про державний фінансовий контроль»	1993	Правила державного контролю за фінансовою діяльністю

Приклади порушень принципів фінансової діяльності
(на основі звітів Рахункової палати України)

Порушений принцип	Опис порушення	Наслідки для державного бюджету	Заходи реагування
Законність	Нецільове використання бюджетних коштів	Втрата понад 100 млн грн у 2023 році	Проведення службових розслідувань, судові позови
Прозорість	Відсутність публічної звітності на місцевому рівні	Обмеження доступу громадськості до інформації	Впровадження електронних платформ звітності
Ефективність	Неоптимальне фінансування державних програм	Не досягнення очікуваних соціальних результатів	Реформа процедур бюджетного планування
Справедливість	Нерівномірний розподіл податкового навантаження	Зниження доходів бюджету через ухилення від оподаткування	Підвищення податкового контролю

Схема бюджетного процесу в Україні

Кожен етап супроводжується дотриманням принципів законності, прозорості, ефективності, цільового використання коштів.